

Sisdoallu

Árrabajásgeassin	3
1. Mánnggadimenšuvnnalaš ja ivdnás mánáidkulturprošeakta bovde mánáid ja árrabajásgeassiid oahppat máná vuoigatvuođain	3
2. Mánáide miehtemielat árrabajásgeassima huksemis adnojuvvojit ávkin mánnggalágan doaibmavuogit	3
3. Juohkehaččas lea riekti seammaveardásašvuhtii ovttas earáiguin.....	4
4. Mánáid oasálašvuođa systemáhtalaš árvvoštallan	4
Vuođđooahpahuš ja nubbi dássi.....	5
5. Rábmonstuollu ja givrodtkoarttat veahkehit buorre máhcahaga addima	5
6. Oaidnemeahttuma vuoigatvuođat eai ollašuvva iige jietna gullo: váljaoahppofálaldahkii dárbbášuvvo Utopiija-leaira, mii boktá nuora posiitiiva joavkodovddu ja -dáidduid.....	5
7. Diđolašvuođa lasihemiin sámenuoraide čuohcci vealaheami ja vaššiságaid vuostá	6
8. Oahppit árvvoštallamin oahpahuš digitála vugiiguin	6
9. Luohká dásis mearrideapmi lea skuvlla demokrátalaš doaimma guovddážiš	7
10. Radikaali toivo (Radikála doaivu) -váljaoahpuid ollisvuohta dahká vejolažžan planetára čuvgehusa	7
11. Ruusuvuori skuvlla Korso valittaa (Korso váidala) -kurssas joavku diehtá iežas barggu.....	8
12. Oahppolágádusat váikkuheami árenan gávpogiid ja eatnangottiid plánemis.....	8
13. Sámenuoraide gullandilálašvuohta ruovttuguovllu luondduriggodatplánemis	9
14. Unesco-fierpmádat buvttii skuvllaide Doaivvu-Agenda.....	9
15. Ovtaveardásašplánas ja oahpahušplánas oidno jurddašeapmi, mii lea mánáid ja nuoraide dásis.	10
16. Dihtomielalaš oahppiidsearvedoaibma	10
18. Oahppiidgotti nappo buot oahppiid oktasaš almmolaščoahkkin	11
19. Oassálasti bušeahta ráhkadeapmi buktá mánáid ja nuoraide mearridit gávpotdási čoahkkimiidda.	11
20. Mearrideaddjit ja eiseválddit bohtet olbmuid sisa gulaskuddat oaiviliid áššiide, maid leat válmmaštallamin	12
21. Oahppiidráđđedoaimma buohkaid olámuddui joavkobagadalli diimmuin	12
22. Servodatlaš doaimma čatnan oahpuide	13
23. Dásseárvu- ja ovtaveardásašbargu ii noga plána gárvvásmuvvamii.....	13
24. Ealligovat ja dáhpáhusaid ordnen demokratiijaoahppama ja nuoraide oainnuide ovdanbuktima vuohkin.....	14
25. Báikkálaš olmmošvuoigatvuođabarggu temát čuoziuvvojit dárbbu mielde	14
26. Ealli girjerádjju fállá bottuid, goas árvvu lea álki čájehit ja vásihit	15
27. Iežas báikegotti mearrideaddjit ja mearrádusaid dahkan oahpisiin Nuoraide politihkkaskuvllas 16	

28. Bálggis girjedieđus persovnnalaš vásiheapmái. Nuoraid parlameanttas nuorat meroštallet man birra ságastallo ja ministarat vástidit	16
29. Politihkkavahkku jagi klimáksan EPAS-doaimmas	17
30. Mánát leat mielde nuoraidvállggain ja geavaheamen válgamášena	17
31. Sisafárren nuoraid váikkuhanvejolašvuodaid nannen	18
32. Guossi buktá mielde hállanvuogi, mii atná árvvus eará olbmuid.	18
33. Nuoraid givrodagat ja ráffi oidnosii	18
Siviilabálvalus	20
34. Sierramielalašvuolta sáhtta leat demokratiija- ja olmmošvuoigatvuodabajásgeassima resursa	20

Árrabajásgeassin

1. Mánnggadimenšuvnnalaš ja ivdnás mánáidkulturprošeakta bovde mánáid ja árrabajásgeassiid oahppat máná vuoigatvuodain

Suomaruottelaš dieđihan- ja kulturguovddáš Luckan lea ollašuhttimin mánnggasuorggat mánáidkulturfitnu, mii ovtta mánáid vuoigatvuodaid ja Davviriikkaid. [Barnets rätt på jorden här i Norden](#) (Máná vuoigatvuodaid eatnan alde dáppe Davvin) prošeavtta olis árrabajásgeassin ahkásaš mánát oččodit dieđu iežaset rivttiin ja maiddá Davviriikkain ee. dáidaga, girjjálašvuoda, ságastallama, kreatiiva doaimma ja duhkoraddama bokte. Kreatiiva bargobájit, davviriikkalaš dáiddaduojit, pedagogalaš materiálapáhka ja farga almmustuvvi mánáidgirji bovdedit nu mánáid go maiddá bajásgeassiid oahppat mánáid vuoigatvuodain. Olmmošvuoigatvuodabajásgeassima geahčanguovllus prošeavtta givrodagat leat oassálasti oahppan, ivdnás ja mánnggadimenšuvnnalaš konseapta sihke mánnggaámmátlaš joavku, guhte ollašuhtá doaimma.

Oaivedeaddu: Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuodabajásgeassin, erenomážit hállojuvvo máná vuoigatvuodain

Ollašuhtti: Luckan

Ollašuhttináigodat: 2018-2022

Ruhtadeaddji: Svenska kulturfonden, Oahpahas- ja kulturministeriija, Nordiska ministerrådet

Čuožáhtjoavku: Árrabajásgeassinahkásaš mánát ja bajásgeassit

Vuogit: Pedagogalaš inspirašuvnamateriála bajásgeasside, mánáide oaivvilduvvon bargobájit

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuolta, beroštupmi, bajásšaddan árvvusádnojuvvon olmmožin, oahpahanvugiid ovdáneapmi

2. Mánáide miehtemielat árrabajásgeassima huksemis adnojuvvojit ávkin mánnggalágan doaimbavuogit

“Muhtimin mii ollesolbmot ballat, ahte mánát šaddet rájáheapmin ja iešláganin, jus sin vuoigatvuodaid ovdiduvvojit menddo ollu”. Oahpásmuvadettiin Mánáid vuoigatvuodaid soahpamuššii ja áddedettiin máná vuoigatvuodaid geahčanguovllu beaiveruovttu árgabeaivve dilálašvuodain, mánáid oasálašvuolta lasihuvvo ja ráhkaduvvo duodalaččat mánáide miehtemielalaš doaimmakultuvra.

Oaivedeaddu: Olmmošvuoigatvuodabajásgeassin

Ollašuhtti: Viđa gieldda oktasašfidnu: Pedersöre hálldahuslaš ovddasvástádusas, dasa lassin Pietarsaari, Kruunupyy, Larsmo, Uusikaarlepyy (Unik och värdefull). Folkhälsan (Kompisväskan)

Ollašuhthináigodat: Unik och värdefull: 2020–2022. [Kompisväskan](#)-materiála ráhkaduvvui oassin *Daghem utan mobbning* -prošeavtta (Beaiveruoktu, gos ii givssiduvvo) 2011–2014. Sisdoallu beaiváduvvo ja materiála sáhtta dingot dahje luđet neahttas.

Ruhtadeaddjit: Unik och värdefull: Oahpahusráđđehus ja gielddaid iežas ruhtadeapmi.

Kompisväskan: RAY, STEA

Čuožáhtjoavku: Bajásgeassit ja mánát árrabajásgeassimis, fuolaheaddjit.

Vuogit: Unik och värdefull: Bargiid skuvlen ja pedagogalaš bagadallan sihke ođđa ja njuovžilis oahppobirrasiid ovdánahttin, mat fáallet buoret vejolašvuoda mánáid oasálašvuhtii. Kompisväskan-materiála adnojuvvo ávkin mánáid vuoigatvuođaid čalmmustahttimis bajásgeassiid ja fuolaheaddjiid ja mánáid gaska, sihke ođđa bargovugiid ovdánahttimis. Gč. maddái Instagram:

@unik_och_vardefull

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuolta, lahkonanvugiid, oahpahusvugiid ja doaibmakultuvrraid ovdáneapmi, dorvvolašvuoda ja oasálašvuoda vásiheapmi

3. Juohkehaččas lea riekti seammaveardásašvuhtii ovttas earáiguin

Árrabajásgeassimin giddejuvvo fuomášupmi dasa, ahte juohke máná oassálastin dahkko vejolažžan. Gažaldagat eai jerrojuvvo nu, ahte dušše johtilis ja sánalaš mánát besset vástidit. Bisánit ja addit áiggi. Jus sánalašvuolta lea váigat, sáhtta čájehit govas dahje ovdanbuktit iežas eará vugiiguin. Ná buohkat besset searvat oktasašdoibmii vejolaš hástalusain fuolakeahhtá. Bajásgeassit sihkkarastet, ahte buohkat leat ožžon fuomášumi ja buohkaiguin lea gulahallon beaivvi áigge.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhhti: Kamukoti, Helsset

Ollašuhthináigodat: Joatkašuvvi

Čuožáhtjoavku: Beaiveruovttu mánát

Vuogit: Vuodđojurdda, ahte mánáiguin sáhtta ságastallat maddái váttes áššiid birra. Iešguđetlágan dáidduid, dego soabadeami, sáhtta hárbhallat. Jurddašeami doarjjan: [Meidän juttu – kiusaamisen ehkäisy lasten vertaisryhmässä](#) (Min ášši - givssideami eastadeapmi mánáid veardásašjoavkkus)

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Bajásšaddat árvvusadnojuvvon olmmožin, iešdovdu, sosiála dáiddut, searvušlašvuolta, motivašuvdna, doaibman, váikkuheapmi, buresveadjin, oassálasti doaibmakultuvra

4. Mánáid oasálašvuoda systemáhtalaš árvoštallan

Dehálaš oassi beaiveruovttu bargiid čoahkkimiin lea reflekteret, gullogo doaimmas máná jietna, mo dat gullo ja makkár vuogit gullamii leat geavahuvvon. Lunddolaččat maddái mánát váldet oasi beaiveruovttu doaimma árvoštallamii.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhhti: Lappee beaiveruoktu, Lappeenranta

Ollašuhthináigodat: Ain jođus jagis 2005, gávppoga árrabajásgeassinplánas oasálašvuolta jagis 2008 ja beaiveruovttu dásis jagis 2009

Čuozáhatjoavku: Beaiveruovttu mánát ja bajásgeassit

Vuogit: Bajásgeassiid reflekteerenságastallamat, vuorrováikkuhuslaš jearahallamat, prošeavttaid árvvoštallan, mánáid čoahkkimat (čoahkkimiid birra lasi muitalusain 9 ja 20). Jurddašeami doarjjan: [Virkki \(2015\)](#); [Lapsiystävällinen kunta](#); [Toimintamalli varhaiskasvatuksessa ProVaka](#)

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Bajásšaddan árvvusadnojuvvon olmmožin, iešdovdu, sosiála dáiddut, searvvušlašvuohta, motivašuvdna, doaibman, váikkuheapmi, buresveadjin, oassálasti doaibmakultuvra

Vuoddoohpahus ja nubbi dássi

5. Rábmonstuollu ja givrodatkoarttat veahkehit buorre máhcahaga addima

Rábmonstuollu luohkkás dahje ovdamearkan givrodatkoarttat veahkehit buorre máhcahaga addima oahppái ja oahppis nubbái. Positiiva pedagogihka jurddašanvuohkáii vuodđuduvvi jurddašeapmái gullá, ahte iešgovva, dovdu- ja dorvodáiddut sihke beroštupmi earáid hárrái ja oktasaš áššiide šaddá árvvus adnojumi bokte. Olmmošárvu ja demokratijabajásgeassin leat buot áššiid vuodđun. Daid vuodul meroštallat makkárat mii leat olmmožin nubbi nubbái, maiddáii skuvllas.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuodabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Oulu gávpot, Myllyoja skuvla

Ruhtadeaddji: Skuvlla iežas doaibma. Oahpahusráđđehusa iešguđet áigodagain ollašuhttojuvvon fidnut, main tutor- ja mentor-doaibma bargiide. Oktasašbargu iešguđetlágan servviiguin sihke materiálaid adnin ávkin.

Ollašuhttináigodat: Joatkašuvvi

Čuozáhatjoavku: Vuodđoskuvllalaččat ja skuvlla bargit

Vuogit: Positiiva áššiid oaidnin, árvvu čájeheapmi nubbái

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, searvvušlašvuohta, buresveadjin, motivašuvdna, vejolašvuođat, doaibmakultuvrra ovdáneapmi

6. Oaidnemeahttuma vuoigatvuodát eai ollašuva iige jietna gullo: váljaoahppofálaldahkii dárbbášuvvo Utopiija-leaira, mii boktá nuora positiiva joavkodovddu ja -dáidduid.

Skuvlla plánan lea ollašuhttit váljaoahppun sierraahkásaš oahppiide oaivvilduvvon, vuorrováikkuhusdáidduid nanusmahtti ja iešdovddu huksejeddji joavkodoaibma ja dasa laktáseaddji leaira. Dat gullá rektora mielas dieđusge skuvlla bargguide. Vuodđun lea, ahte oahppi navdá ahte su leat oaidnán, beassá návddašit iežas árvvus, gullat jovkui ja beassat váldit ovddasvástádusa earáin.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuodabajásgeassin](#)

Ollašuhttit ja ruhtadeaddjit: Ruusuvuori skuvla, Vantaa Transformer 2030 -skuvlejupmi (Fingo/Oahpahusráđđehus) movttiidahtán.

Čuožáhtjoavku: Válgaoahpuide bovdejuvvon sierraahkásaš nuorat

Vuogit: Nuoraid oaidnin ja árvvus adnin, veardásašvuoda duvdin, joavko- ja leairadoaimba

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Bajásšaddan árvvusadnojuvvon olmmožin, iešdovdu, sosiála dáiddut, motivašuvdna, doaimban, váikkuheapmi, buresveadjin, suvdilis ovdáneapmi, gursaollisvuolta, mii juhkkujuvvo maiddái eará skuvllaide ja oahppolágádusaide, doaimmakultuvrra ovdáneapmi skuvllas ja servodagas.

7. Diđolašvuoda lasihemiin sámenuoraide čuohecci vealaheami ja vaššiságaid vuostá

Fitnu ulbmilin lea lasihit dieđu sámiid birra váldoservodaga skuvllain ja oahppolágádusain ja eastit sámenuoraide čuohecci vealaheami ja vaššiságaid. Sámenuorat doibmet skuvlagalledeaddjin, geaid oahpaheaddji sáhtta dingot iežas luohkkái. Skuvlagalledemiin sámenuorra muitala teorija ja vásáhusaid iežas kultuvrras ja jođiha doaimmalaš hárjehusaid luohkás. Oaivetemán fidnus lea oasálašvuolta: nuorain lea guovddáš rolla ja sii leat mielde ovddideamen fitnu doaimmaid, ollašuhttet skuvlagalledemiid ja árvvoštallet doaimma. Dorvvolaš saji vuođđojurdagiin geahččalit dáhkidit buohkaide dorvvolaš oahppobirrasa. Ovddalgihtii bargujuvvon bargobihtáin, mii laktása eamiálbmogiid vuoigatvuodaide, geahččalit eastit skuvlagalledeaddji gártan váivves dillái. Doaimba lea riikkaviidosáš.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuodabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Nuoraid akademija ja Sámedikki nuoraidráđđi

Ollašuhttináigodat: 2018-2022

Ruhtadeaddji: Oahpahus- ja kulturministerija

Čuožáhtjoavku: Vuođđoskuvlaahkásaš mánát ja nuorat, nubbi dássi, oahpaheaddjit

Vuogit: [Skuvlagalledeamit](#), [metodakoartapáhka](#), [mobiilaspealut](#) ja dorvvolaš saji prinsihpat

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuolta, oasálašvuoda vásáhusat, sápmelaččaide čuohecci vaššiságaid eastin, dialoga lasiheapmi, bajásšaddan árvvusadnojuvvon olmmožin

8. Oahppit árvvoštallamin oahpahusa digitála vugiiguin

Digitála vejolašvuodát leat álkidahtán oahpahusa árvvoštallama ja bargan das oahppiide geasuheaddji. Dat, maid luohkká lea bargan feara goas, oidno govain. Dain sáhtta ráhkadit girjji, mas govat kommenterejuvvojit juogo teakstan dahje jietnabáddemiin sierra joavkkuin. Daid áššiid ovdii, maid galggašii buoridit, álget bargat ovttasráđiid. Govain lea ávki maiddái ovttaskas oahppiin ja su bearrašiin ságastaladettiin. Árvvoštallamat, maid oahppit leat addán, leat materiálan maiddái oahpaheaddji iežas barggu árvvoštallamis.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuodabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Dutkioahpaheaddji Reetta Niemi, Helssega universitehta Viikki normálaskuvla

Ruhtadeaddji: Dutkamuš ollašuhtto oassin oahpaheaddji barggu

Ollašuhttináigodat: 2005–

Čuožáhtjoavku: Vuođđoskuvlla 1–6 luohkát, heiveheamis buot ahkásaččaide

Vuogit: Luohká doaimma dokumenteren, oahppiid dahkan árvvoštallamat, doaimma ovddideapmi ovttasráđiid

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuhta, motivašuvdna, doaibman, váikkuheapmi, doaibmakultuvrra ovdáneapmi oahpahusas

9. Luohká dásis mearrideapmi lea skuvlla demokrátalaš doaimma guovddázis

Ii leat geasage somá gártat čohkkát okto boradansáles, nuba oahpaheaddji bovdii čohkkái luohká čohkkima heivvolaš doaibmamálla gávdnama várás. Gávdnui miela miel čovddus, mii eastadii okto báhcima. Váttisvuođaid čovdima lassin čohkkimat fáallet vejolašvuođa loktet oidnosii oahppiide dehálaš áššiid. Oahppit loktejedje graffitiid oassin skuvlla čijaheami, mas oahpaheaddji laktii daid oassin govvaáiddu proševttaid.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajasgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajasgeassin](#)

Ollašuhttit: Luohkkáčoahkkimat dahje luohkkásáttagottit gávdnokit ovdamearkan Helssega universitehta Viikki normálaskuvllas ja Helssega Montessori -skuvllas. Árrabajásgeassimis mánáid čoahkkimat dollojuvvojit earret eará Lappee beaiveruovttus, Lappeenranta (gč. mitalus 4, gč. maiddái oahppiiráđit mitalusas 20).

Ruhtadeaddji: Ollašuhhton oassin oahpaheaddji barggu. Niemi (gč. omd. Niemi 2007) dutkamuš lea ollašuhhton oassin oahpaheaddji barggu. Suoma kulturuhtarádju doarjui Opinkirjo -fitnu, mas buvttaduvvui publikašuvdna: [Luokkavaltuusto – Opas kouludemokratian kehittämiseen](#) (Luohkkaráđđi - Oahpis skuvlademokratija ovddideapmái)

Ollašuhttináigodat: Joatkašuvvi

Čuožáhtjoavku: heive buot ahkásaš mánáide ja nuoraide

Vuogit: Árgabeaivvi áššit jođihuvvojit čoahkkima gieđahallamii, jeavddalaš čoahkkimat, vuorrováikkuhus- ja čoahkkindáidduid hárhellan, buohkaid oassálastima doarjun oktasašdoaimmalaš metodaiguin, mearriduvvon áššiid ollašuvvama čuovvun

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuhta, motivašuvdna, doaibman, váikkuheapmi, doaibmakultuvrra ovdáneapmi luohká doaibmakultuvrras

10. Radikála doaivu -váljaoahpuid ollisvuoha dahká vejolažžan planetára čuvgehusa

Dálkkádatdoaibmiid ii gánnet čatnat skuvlabenjkii. Oahppoplána dahká vejolažžan mánggabealat doaimma. Lea oahpaheaddjiid duohkin oážžut dan doaibmat olles skuvllas. Vihttanuppelot oahpaheaddji jođihit ovttas plánedettiin dálkkádattemá, planetára čuvgehusa ja oahppoplána birra huksejuvvon [Radikaali toivo](#) (Radikála doaivu)- váljaoahpuid ollisvuođa. Váljaoahppu guoskkaha juohke oahppi. Fálaldat gávdnu juohkehažžii e-sport ráje. Doaibma biddjojuvvui johtui hávil logi jahká, vai áššiid geargá ovdánahttit ja daidda geargá vuoddjut. Leavttu geahpideami geažil lea vejolaš ávkástallat eanet ain eanet maiddái earáid buvttadan oahppomateriálaid.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#), Ruusuvuori ieš hállá planetára čuvgehusa birra

Ollašuhhti: Ruusuvuori skuvlla Radikaali toivo -váljaávnasollisvuođa oahpaheaddji, Ruusuvuori skuvla, Vantaa gávpot

Ruhtadeaddji: Ruusuvuori skuvla, Vantaa gávpot, ja deivvolaččat eará doaibmit

Ollašuhhtináigodat: Plánenbargu 2019, ollašuhhtin 2020 rájes, bistu unnimustá logi jagi

Čuozáhatjoavku: 8-9 luohkáid oahppit

Vuogit: Doaimmalaš dálkkádatbajásgeassin mánggabealat váljaoahppofálaldaga vehkiin, nuoraid váikkuhanvejolašvuođaid ovddideapmi, doaibmakultuvrra ovddideapmi

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, motivašuvdna, doaibman, doaibmakultuvrra nuppástus skuvllas ja servodagas, dálkkádatsuodjaleapmi

11. Ruusuvuori skuvlla Korso váidala- kurssas joavku diehtá iežas barggu

[Korso valittaa](#) -joavku lahtut evttohit ieža feallaid máilmmis, maid háliidit divvut Korsos.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhhti: Vantaa gávpot, Ruusuvuori skuvla

Ruhtadeaddji: Ruusuvuori skuvla, Vantaa gávpot, ja deivvolaččat eará doaibmit

Ollašuhhtináigodat: Jagi 2018 rájes, doaibma lea joatkašuvvi

Čuozáhatjoavku: Gii beare skuvlla oahppiin sáhtta váldit oasi dáhpáhusaide ja kampánnjaide ja dasa lassin jovkui sáhtta oassálastit riekkesdoaimma hámis guđat luohká ráje- 8–9. luohká oahppit sáhttet válljet doaimma maidái kurssa hámis oassin Radikaali toivo -váljaoahppoollisvuođa.

Vuogit: Váikkuheapmi, dáhpáhusat, kampánjjat, ságastallamat

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Doaibmivuohta, váikkuheapmi, servodatlaš nuppástus

12. Oahppolágádusat váikkuheami árenan gávpogiid ja eatnangottiid plánemis.

Suoma birasguovddáža [URGENT-fidnus](#) dutkojuvvo mo suvdilis ovdáneami bajásgeassin skuvllain sáhtašii laktásit nuoraid váikkuhanvejolašvuođaid lassáneapmái viidát servodagas. Dutkamušas leat mielde Kouvolas ovtta vuođdoskuvlla buot 8-luohkálaččat. Helssegis dutkamuša oassálastit leat oahppit ođđa suvdilisvuođa kurssas, mii lea logahatoahpuide laktojuvvon váljaávnasvejolašvuohta. Guktuide joavkkuide leat hutkojuvvon, ovttas plánejeaddjiiguin, váikkuhančuožahagat. Kouvolas dat lea eatnangoddeprográmma válmmaštallan ja Helssegis gávpotplánen, oasálasti bušehtta rámaid siste.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhhti: Suoma birasguovddáš, vuođdoskuvla Kouvolas, logahat Helssegis

Ruhtadeaddjit: Suomen Akatemia, oahppolágádusat

Ollašuhhtináigodat: 9/2019–8/2023

Čuožahatjoavku: Badjeskuvllalaččat, logahatoahppit, badjeskuvllaid ja logahagaid oahpaheaddjit ja rektorat, gávpot- ja guovloplánejeaddjit

Vuogit: Nuoraid oaidnin ja árvvus adnin, dieđu buvttadeapmi ovttas, dialoga, joavkodoaima

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, motivašuvdna, doaibman, váikkuheapmi, suvdilis ovdáneapmi, kursaollisvuohta mii juhkkovjuvvo maiddái eará skuvllaide ja oahppolágádusaide, doaibmakultuvrra nuppástus skuvllas, gávpogis, guovllu dásis eatnangottiin ja servodagas.

13. Sámenuoraid gullandilálašvuohta ruovttuguovllu luondduriggodatplánemis

Meahcceráđdehus lágidii gáiddusoktavuođaid bokte gullandilálašvuođa, masa bovejuvvojedje buot sámi ruovttuguovllu 8. luohkálaččat. Dilálašvuođas nuoraide mitaluvvui luondduriggodatplána birra ja eanangeavaheami áššedovdit, guhte barget Meahcceráđdehusa guovllus, mitalledje iežaset barggu birra ja mo dat laktása luondduriggodatplánemii. Sámedikki nuoraidráđđi lei mielde plánenbarggus ja dat doalai maiddái sáhkavuoru ieš dilálašvuođas. Sáhkavuorus mitaluvvui mo luondduriggodat plána váikkuhusain sámekultuvrii. Plánenbarggus mielde leahkin, materiálaid čađa mannan ja dain máhcahaga addin fála vejolašvuođa hukset vuorrováikkuhusa nu, ahte nuorain lei duođalaš váikkuhanvejolašvuohta. Gullandilálašvuođas nuorain lei vejolašvuohta mitalit iežaset vásáhusain luondduriggodagaid geavaheamis, sávaldagaid ja áitagiid, mat laktásit luondduriggodagaid geavaheapmái, sihke ovdanbuktit iežaset áššedovdama plánemii.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Meahcceráđdehus

Ollašuhttináigodat: 12/2020

Ruhtadeaddji: Meahcceráđdehus

Čuožahatjoavku: Buot sámiid ruovttuguovllu 8. luohkálaččat

Vuogit: Gáiddusbargobádji Oahppit dahke hárjehusaid iehčanasat telefonnain Mentimeter -prográmmain. Nuorain jerrojuvui Mentimeter-heivehusa vehkiin, mo sii vásihit iežaset váikkuhanvejolašvuođaid eanangeavaheami hárrái, mii lea sidjiide dehálaš luondduriggodagaid geavaheami plánemis ja maid áššiid galggašii rievdadit. Bohtosat ovdanbuktojuvvojedje oktasaččat.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Doaibman, váikkuheapmi, searvevuohta, dialoga lasiheapmi, bajásšaddan árvvusadnojuvvon olmmožin

14. Unesco-fierpmádat buvttii skuvllaide Doaivvu-Agenda

Dálgo mis lea dat normála skuvla, livččiiba olles vahku leamašan Doaivvu Agenda!” [Unesco-skuvllat](#) gieđahallet jeavddalaččat oahpahusas temáid, mat laktásit ON:id doibmii, dego máná vuoigatvuođat. Neahtas ollašuhtton ON:id Agenda 2030 -joksanmeriidda hutkás vugiin čatnon Doaivvu Agenda ja lohkan -dáhpháhus dagai mánggabealatvuođainis goittotge juoba erenomáš váikkuhusa (gč. @Kellon_unesco; supervoimia.fi) Neahtas lágideapmi fála ovddibu ektui viidasut vejolašvuođa searvat.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhttit ja ruhtadeaddjit: Unesco-skuvllaid fierpmádatovttasbarggu ruhtada Oahpahusráđđehus. Doaivvu Agenda -dáhphusa ruhtadedje ja ollašuhte Oulu gávpot, Unesco-skuvllaid fierpmádat sihke Davvi-Suoma guovlohálddahuusdoaimmahat.

Ollašuhttináigodat: Bissovaš

Čuozáhatjoavku: Oulu Kellos mielde leat 1–9. luohkáid oahppit. Doaivvu Agenda ja lohkan -dáhphusas mielde ledje maiddáa beaiveruovttut, logahagat sihke oahpahus- ja bajásgeassinsuorggi ja girjerádjosuorggi ámmátolbmot Davvi-Pohjanmaas, Kainuus ja Lappis.

Vuogit: Temábeaivvit, kampánjjat, dáhpáhusat. Fierpmádagas ulbmilin maiddáa Agentu 2030 duvdi oahppanprošeavttaid mudden iešguđet skuvladásiide ja árrabajásgeassimii heivvolažžan. Čakčat 2021 Kellos álgá ođđa Unesco-váljaávnas 5.luohkálaččaide.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, motivašuvdna, doaibman, doaibmakultuvrra nuppástus skuvllas ja servodagas

15. Ovttaveardásašplánas ja oahpahusplánas oidno jurddašeapmi, mii lea mánáid ja nuoraid dásis.

Olmmošvuoigatvuođat, gávpotstrategiija árvvut, dego árvvasvuohta, sihke geatnegasvuohta ráhkadit báikkálaš ovttaveardásašplána sáhttet attolaš láchkai leat seamma ášši iešguđet bealit ja buoremus dilis leat ovttahtton skuvllas seakka áššebáhpárii. Váttis áššiid sáhtta giedahallat ovtta oahppiiguin videoklippaid vehkiin, mat čilgejit tearpmad ja maid gávpot juohká aktiivvalaččat skuvllaide. Oahppiid jurdagat oidnojit eaige áššit – olmmošvuoigatvuođat, árvvasvuohta, ovttaveardásašvuohta ja oahpahus –ollašuvašedje sin haga.

Oaivedeaddu: Demokratiijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin

Ollašuhtti: Oulu gávpot, Myllyoja skuvla

Ruhtadeaddji: Skuvlla iežas doaibma. Oahpahusráđđehusa iešguđet áigodagain ollašuhttojuvnon fidnut, main tutor- ja mentor-doaibma bargiide. Gávpot fállá strategiijavuodu, skuvlejumi ja doaimmalaš resurssaid, dego videoklippaid ovttaveardásašvuhtii laktáseaddji tearpmad giedahallamii ovtta oahppiiguin.

Ollašuhttináigodat: Joatkašuvvi

Čuozáhatjoavku: Vuodđoskuvllalaččat

Vuogit: Olmmošvuoigatvuođaid, oahppoplána, ovttaveardásašplána ja gávpotstrategiija sisdoaluid vuhtii váldin buot skuvlla doaimmain ovttašbarggus oahppiiguin ja bargiiguin.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, searvvušlašvuohta, buresveadjin, motivašuvdna, vejolašvuođat, doaibmakultuvrra nuppástus. Oahppiid ja bargiid oassálastin oahpaha, gávpoga ja skuvlla mihttomeriide čatnasan doibmii ja nuppe dáfus dáid sisdoaluide váikkuheapmi boahhtevuođas.

16. Dihtomielalaš oahppiidsearvedoaibma

“Demokratiija lea mánggadáfot, dan mii eallit.” Oahppiidsearvedoaibma lea dihtomielalaš buot dásiin. Dat lea árgabeaiáššiid doaimmalaš plánen juohke luohkás, muhto maiddáa aktiivvalaš

doaimma ja ovdogohccin, man oahppiidsearvi ollašuhtá: olgolihkadanbáikki ovdánahttin, dáhpáhusaid plánen,, dego biebmoealliid beaivi, iešguđetlágan válggaid ordnen sihke oktavuođat [guovllulaš oasálašjoavkkuid doibmii](#) ja [gávpotčoahkkimiidda](#). Dasa lassin lea dehálaš, ahte fállun leat mánggalágan rollat, dego doarjjaoahppi, lihkadantutor, gaskadiibmár ja girjerádjoageanta. Doaimma oainnusmahttet gulahallamiin. Dalle buohkat dihtet, gii áššiid dikšu ja mo dat ovdánit.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Oulusskuvlla Myllyoja ja Kello skuvllat.

Ruhtadeaddji: Skuvlla iežas doaimma. Gávpot fállá skuvlejumi ja doaimmalaš resurssaid dego guvllolaš mánáid ja nuoraid oasálašjoavkku sihke 10 000 € juohkin láhkai gávpotčoahkkimis.

Ollašuhttináigodat: Joatkašuvvi

Čuozáhatjoavku: Vuodđoskuvllalaččat

Vuogit: Demokratijabajásgeassima geahččanguovllu vuhtii váldin buot skuvlla doaimmain ovttasbargus oahppiiguin ja bargiiguin.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, searvvušlašvuohta, buresveadjin, motivašuvdna, doaimman, vejolašvuođat, doaimmakultuvrra ovdáneapmi skuvllas, guvllolaččat ja gávpotdásis.

18. Oahppiidgotti nappo buot oahppiid oktasaš almmolaščoahkkinn

Oahppiidgotti almmolaščoahkkimiin buohkaid lea vejolašvuohta váikkuhit. Jienastuvvo stivrralahtuin ja gieđahallojuvvo álgagat, mat leat boahán oahppiidgottis. Čoahkkimat, dieđiheapmi, lágideapmi ja áššiid ovdánahttin ollašuhtto vásttolaččat. Oahppiidgotti stivrras leat vuogit ovdánahttit áššiid. Lea dehálaš, ahte olles oahppolágádusearvvuš váldá duođas oahppiidgotti doaimma ja almmolaščoahkkimiid.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Ovdamearkan Puolalamáki logahat, Turku.

Ruhtadeaddji: Oahppolágádusa iežas doaimma

Čuozáhatjoavku: Oahppit

Vuogit: Oahppiidsearvi doaimmas dieđiheapmi ovdamearkan čoahkanemiin, ovdogohccin, virkkosmahttin ja buresveadjin, bures ordnejuvvon čoahkkimat

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, searvvušlašvuohta, buresveadjin, motivašuvdna, vejolašvuođat, doaimma, doaimmakultuvrra ovddideapmi oahppolágádusas

19. Oassálasti bušeahta ráhkadeapmi buktá mánáid ja nuoraid mearridit gávpotdási čoahkkimiidda.

Mángga gávpogis lea dan ovdal skuvllain ja oahppolágádusain, leat mánát ja nuorat leamašan mearrideamen ruhtadeami juohkimis sisaboahán evttohusaid gaskkal. Pedagogalaččat smihttojuvvon proseassain geahččaluvvo dorvvastit nu mángga oassálastin go vejolaš sihke dialogadási ságastallama šaddan iešguđet dásiin, dego luohkain, oahpposearvi stivrras sihke ságastallamiin ovttas oahpaheadjiiguin, rektoriin, nuoraidáirasiiguin ja mearrideaddjiiguin.

Mearriduvvon áššiid ollašuvvama čuovvun lea dehálaš. Áššiid ollašuhttet maiddá ovttas mánáiguin ja nuoraiguin.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhttit ja ruhtadeaddjit: Ovdamearkan Håmeenlinna/[8. luohkálaččaid V-beaivi ja nuoraid allačoahkkin](#) ja Oulu/[guovllulaš oasálašjoavkkuid doaibma](#) ja [gávpotčoahkkin](#)/ovdamearkan Myllyoja ja Kello skuvllat.

Čuožáhtjoavku: Gávpogis gitta muhtin ahkeluohkká dahje measta buotahkásaš mánát ja nuorat

Vuogit: Dihto mearreruđa meroštallan mánáid ja nuoraid mearridan vuollásažžan oassálasti bušehta dahkama prinsihpain, evttohus- dahje álggaproseassaid johtui bidjan jahkásaččat luohkáin dahje joavkkuin bajás guvlui. Håmeenlinnas vuohkin proseassas lea geavahuvvon earret eará [Nuoraidideat.fi](#) -álggakanála.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, motivašuvdna, doaibman, váikkuheapmi, nuppástus, suvdilis ovdáneapmi, doaibmakultuvrra nuppástus skuvllas ja servodagas

20. Mearrideaddjit ja eiseválddit bohtet olbmuid sisa gulaskuddat oaiviliid áššiide, maid leat válmmaštallamin

Nuorat, gielddat ja eatnangottit, boahttevuođas doaivvu mielde maiddá buresveadjinguovllut, nuoraidbargu ja oahppolágádusaid bargoveahka ordnejit ovttas temábeaivvi, mas oahpásmuvvat váikkuhanvugiide muhto maiddá váikkuhit reálaáiggálaččat áššiide, mat leat mearridan láchkai, dego [Tampere strategijai](#).

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhttit: [Vaikuta! \(Váikkut!\) -temábeaivvit](#) leat ordnejuvvon 62 geardde 20 gielddas/Nuorten Suomi (Nuoraid Suopma)

Ruhtadeaddjit: Dáhpáhuskonseptta lea ovddiduvvon sihke Oarje- ja Sis-Suoma guovlohálddahušdoaimmahaga ja Erasmus+ -ruhtademiin. Ovttasbargobeliin ee. Keski-Suomen liitto.

Ollašuhttináigodat: Joatkašuvvan jagi 2018 rájes.

Čuožáhtjoavku: Vuodđoskuvllat ja ámmátlaš oahppolágádusat

Vuogit: Temábeivviid sisdoaluid spealuiduhttin, nuoraid ja mearrideaddjiid gaskasaš oktasašplánen, máhcahagaid oažžun dalán, temábeivviid lágideaddjiskuvlen

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, motivašuvdna, doaibman, váikkuheapmi, nuppástus, suvdilis ovdáneapmi, doaibmakultuvrra ovddideapmi oahppolágádusaid, gávpogiin ja viidát servodagas.

21. Oahppiidráđđedoaimma buohkaid olámuddui joavkobagadalli diimmuin

Oahppiid joavkkuin árvoštallojuvvo oahppolágádusa doaibma geavadiid earret eará buresveadjima ja oahppiidfuolahusa hárrái. Joavkkut sáddejit ovddasteddjiid ja árvoštallamiid iešguđet joavkkuid oktasaš ráđđebeivviide, main áššit ovdánit buresveadjinjoavkkuide main lea maiddá oahppiid

ovddastus. Ulbmilin lea oažžut oahppiidráđi -doaimmamálla adnui buot kampusiin ja doaimbabáikkiin.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajasgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajasgeassin](#)

Ollašuhhti: Jyväskylä skuvlengiellaovttastupmi Gradia/ ámmáskuvlejupmi

Ruhtadeaddji: Oahppolágádusa iežas doaimma oassin Oahpahusráđđehusa Oikeus osata (Riekti máhttit) -prográmma ja Osallistu ja voi hyvin (Oassálastte ja veaje bures) -fierpmádatfidnu, ovttasbargoguoibmin earret eará Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto– SAKKI ry.

Ollašuhhtináigodat: Joatkašuvvi, ovddidanbargu 2020–2022

Čuozáhtajoavku: Nuppi dási oahppolágádusaid oahppit ja bargit

Vuogit: Vejolašvuohta searvat válljet mat temát árvoštallojuvvojit. Oahppái ieš ollašuhhtán árvoštallan iežas oahppidjoavkkuin ja mearrádusdahkan áššiin, mat dolvojuvvojit ovddos guvlui (vrd. čoaččamat muitalusain 4 ja 9). Joavkku ovddasteaddji searvan oahppiidráđđái, mas áššit dolvojuvvojit ovddos guvlui buresveadjinjovkui ja doppe ain ovddos guvlui.

Makkár váikkhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, searvušlašvuohta, buresveadjin, motivašuvdna, vejolašvuođat, doaimmakultuvrra nuppástus oahppolágádusas ja daid mearrádusaid dahkamis.

22. Servodatlaš doaimma čatnan oahpuide

Oahppidsearve- ja tutoroaimmas oažžu oahppočađaheami, ii váidaleami ja merkema eret orrumis.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajasgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajasgeassin](#)

Ollašuhhti: Ovdamearkan Jyväskylä skuvlengiellaovttastupmi Gradia/ ámmáskuvlejupmi

Ollašuhhtináigodat: 2019–

Vuogit: Oahppiid ja bargiid diđolašvuođa lasiheapmi servodatlaš doaimma mearkkašumis nuoraide, servošii ja servodahkii, ohppojuvnon dovdam ovdánahttin. Ovttasbargu SAKKI rs:in oahppiid skuvlemis oahppidsearvedoibmii sihke oahppolágádusa oassálasti doaimmakultuvrra ovddideamis.

Makkár váikkhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, bajásšaddan árvvusadnojuvnon olmmožin, váikkuheapmi, buresveadjin, veardásašdoaimma árvvus adnin, doaimmakultuvrra nuppástus oahppolágádusas ja servodagas

23. Dásseárvu- ja ovttaveardásašbargu ii noga plána gárvvásmuvvami.

Buot, mii laktása oahppolágádusa ja skuvlengoddeovttastumi doaimmas dásseárvui ja ovttaveardásašvuhit, mannui čađa dásseárvu- ja ovttaveardásašplána čállima oktavuodas. Dasa lassan buot oahppiid máhchahagat guovtti jagi áigodagas mannojuvvojedje čađa. Plána gárvvásmuvvan lea dušše álgu joatkašuvvi doaimmabidjui ja doaimma gohcimii.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajasgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajasgeassin](#)

Ollašuhhti: Jyväskylä skuvlengoddiovtastupmi Gradia jođihangoddi, bargoveahka, oahppit, buresveadjinjoavkkut, oahppiidgottit ja -searvit.

Ruhtadeaddjit ja bagadallit: Skuvlengoddiovtastupmi oassin Oahpahusráđđehusa Oikeus osata - prográmma Pitävää ohjausta -fitnu ja doarjjan maiddá Oahpahusráđđehusa ja Jyväskylä ámmátskuvlla Potentiaali -fitnu.

Ollašuhttináigodat: 2020–

Vuogit: Gárvves plánaid ja ožžojuvvon máhcahaga analysa, ovddalgihtii addojuvvon bargobihtát, bargobájit, bargoveaga neahttagursa, fokuseren, plána čállin, kommenterenjorusat, ollesáigásaš gulahallan ja doaibmabidju.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, bajásšaddan árvvusadnojuvvon olmmožin, váikkuheapmi, buresveadjin, oktasaš ahtanuššan doaibmakultuvrra nuppástussii, dásseárvosaš ja ovttavardásaš searvvuš

24. Ealligovat ja dáhpáhusaid ordnen demokratiijaoahppama ja nuoraid oainnuid ovdanbuktima vuohkin

Buoremus lea dat, go demokratiijabajásgeassin ovttastahtto kreatiiva birrasii ja astoáiggedoibmii, mii geasuha nuoraid. Máhtolaš bagadalliid ja filbmaindustriija ámmátolbmuid doarjagiin nuorat hárhalle dáhpáhus- dahje filbmabuvttadanproseassaid áigge servodatlaš váikkuheamis dárbbalaš vuođđodáidduid, dego almmolaš mearrádušdaha, argumenterema, ráđđádallama ja kompromissaid, muhto maiddá kreatiivvalašvuođa. Boađusin sáhtii leat disko, ovdanbuktin dahje muhtumin filbma, man bokte nuorat maiddá sáhtte ovdanbuktit alces dehálaš áššiid maiddá nuppiide.

Oaivedeaddu: [Demokratiijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Svenska Österbottens Ungdomsförbund ([Demokratidisco](#)), Skärgårdsungdomarnas intresseorganisation SKUNK ([Demokrati med film i skärgården](#))

Ruhtadeaddji: Demokratiadisco ruhtadeaddjin lei Svenska kulturfonden. Demokrati med film i skärgården –fitnu ruhtadeaddjit ledje Svenska kulturfonden, Leader Åland/Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling.

Ollašuhttináigodat: Demokratidisco: 2016–2018, Demokrati med film i skärgården: 2020–2022

Čuožáhtjoavku: Demokratidisco -fidnus iešguđet giellajoavkkuid mánát ja nuorat ovttas (10–13 v.), Demokrati med film i skärgården -fidnus demográfalaččat hástaleaddji guovllus ássi nuorat (+13 v).

Vuogit: Láidestuvvon bargobájit, mat sistsidollet/giedahallet demokratiija. Demokrati med film i skärgården -bargobájiin lassin diehtu digitála medias ja ealligovain váikkuhankánálain. Iežas dáhpáhusa (Demokratidisco) dahje oanehisfilmma (Demokrati med film i skärgården) buvttadeapmi.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, motivašuvdna, informála oahppan, beroštumi bokten demokratiija ja váikkuheami hárrái, gelbbolašvuohta, oasálašvuođa vásáhus

25. Báikkálaš olmmošvuoigatvuođabarggu temát čuožihuvvojit dárbbu mielde

“Váivves leaikkastallan lea givssideapmi. Dat lea eará go somás leaika, mii movttiidahtta buohkaid.” Maiddá leaikkastallamii galgá máhttit bidjat rájáid go lea dárbu. Rájáid sáhttet bidjat nu ollesolbmot go nuoratge, eandaliige go gullet, makkár dovdduid leaika sáhtta boktit. Vásáhusaide ja dovdduide beassat gitta jođihuvvon hárhjusaid vehkiin. [Läpällä -kampanja](#) lea ovttaskas ovdamearkan miellagiddevaš, muhto seammás dušše okta ovdamearka guhkes báikkálaš olmmošvuoigatvuođadoaimma ja dasa skuvlema vierus. Kampánjjat molsašuvvet, muhto árvvut seilot. Áigeovdilamos áššit nahkehuvojit mielde maiddá Joo-beivviide (Jokaisella on oikeus), mat gieđahallet olmmošvuoigatvuođaid. Doaimma čuoziuvvo dárbbu mielde ja plánejuvvo nuorain ožžojuvvon ideaid vuođul maiddá ovttas nuoraiguin. Ulbmilin lea buorre ja dorvvolaš eallima ovddideapmi juohke nuora buohta.

Oaivedeaddu: [Demokratiijabajasgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajasgeassin](#)

Ollašuhhti: Oulu gávpot, čuvgehus- ja kulturbálvalusat, nuoraidbálvalusat

Doaimma plánejeaddjit: Nuoraidbálvalusaid globálabajasgeassima joavku, doarjjan ovdamearkan Rauhankasvatusinstituhtta fállan skuvlejumit, Lapsiyštävällinen kunta (Mánnaustitlaš gielda) - fierpmádat, Humanisttalaš ámmátallaskuvlla ja Oahpahusráđđehusa skuvlejumit

Ruhtadeaddji: Oulu gávpot

Čuozihatjoavku: Nu mánga nuora go vejolaš iešguđet doaimbairrasiin (ee. skuvllat, oahppolágádusat, nuoraidasjit), maiddá nuoraiguin bargit ja mearrideaddjit skuvlejuvojit

Ollašuhhtináigodat: Joatkašuvvi

Vuogit: Läpällä -kampánjjas ovdamearkahárhjusat, dego Kehu-koarttat ja Nurkka-ságastallan, olmmošvuoigatvuođaid gieđahalli Joo!-speallu, man vuođđun Ihmisoikeusliitto speallu.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, bajásšaddan árvvusadnojuvvon olmmožin, doaimmakultuvrra nuppástus

26. Ealli girjerádju fállá bottuid, goas árvvu lea álki čájehit ja vásihit

Ealli girjerájus ealli girjjit nappo eaktodáhtolaččat mitalit iežaset eallimiid birra ja singuin sáhtta háleštit. Sihke sii, guđet leat doaimman girjin ja dilálašvuođa lágideaddjit leat addán buorre máhcaga geavadis.

Oaivedeaddu: [Demokratiijabajasgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajasgeassin](#)

Ollašuhhti: Ovdamearkan Oulu gávpoga čuvgehus- ja kulturbálvalusat. Ealli girjerádju -metoda beaiváda Suoma nuoraidsuorggi gáhttoorganisašuvvna Allianssi

Ruhtadeaddji: Metoda beaivádeapmi oassin Allianssi doaimmas. Allianssi ruhtadit earret eará oahpahus- ja kulturministeriija ja vuoigatvuođaministeriija.

Čuozihatjoavku: Sáhtta ollašuhhtit buot ahkásaččaiguin

Ollašuhhtináigodat: Joatkašuvvi

Vuogit: [Elävä kirjasto - Allianssi](#) -siidduin gávdno ee. jagi 2021 beaiváduvvon metodaoahpis. Sáhtta heivehit ovttaveardášvuođatemáide, globálabajasgeassimii, bargoeallinoahpásmuvvamii jed.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, bajásšaddan árvvusadnojuvvon olmmožin, doaimmakultuvrra nuppástus

27. Iežas báikegotti mearrideaddjit ja mearrádusaid dahkan oahpsin Nuoraid politihkkaskuvllas

[Nuoraid politihkkaskuvllas](#) háleštuvvo árgabeaivvi politihka birra skuvllaide, oahppolágádusaide ja nuoraid sájiide dolvojuvvo bargobájiid hámis. Dasa lassin mearrideaddji galledemiid dahket logemat gávpotáirasa. Dehálaš ovttasbargobeallin uvssaid ja ságastallamiid rahpamis leat servodatdiehtaga oahpaheaddjit, oahppiidserviid bagadalli oahpaheaddjit ja nuoraid bargit. Nuoraid politihkkaskuvlla váikkuheaddjivohta lea oassálastinvejolašvuođaid, motivašuvnna sihke dieđuid ja dáidduid ovddideapmi. Dasa lassin dat lea oahppan buolvvaid gaska. (gč. maiddá [Suorsa 2021.](#))

Oaivedeaddu: [Demokratiijabájásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabájásgeassin](#)

Ollašuhttit ja ruhtadeaddjit: Oulu gávpot, čuvgehus- ja kulturbálvalusat ja [Sitra, Demokratiakoikeilut 2020.](#)

Ollašuhttináigodat: 2/2020–3/2021, doaibma joatkašuvvá gávpoga doaibman

Čuožáhtjoavku: Nu ollugat nuorain go vejolaš skuvllaid, oahppolágádusaid ja nuoraid barggu bokte

Vuogit: Bargobájit, mearrideaddjiid galledeamit, oidnon sosiála medias, dego

@nuortenpolitiikkakoulu, [oahpahusmateriála](#), [Näin voi vaikuttaa \(Ná sáhtá váikkuhit\) -oahpis](#), skuvlejumiid ja dáhpusaid oassálastin

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, motivašuvdna, vejolašvuođat, doaibmakultuvrra nuppástuvvan skuvllain ja mearrádusaid dahkamis, nuoraid ja mearrideaddjiid gaskasaš vuorrováikkuhus

28. Bálggis girjediedus persovnnalaš vásiheapmái. Nuoraid parlameanttas nuorat meroštallet man birra ságastallo ja ministarat vástidit

Nuoraid parlameantarieggáid lágideami sáhtá adnit ávkin demokratiijadáidduid oahpahas oalle viiddis oahppiid jovkui. Rieggát galledit riikkabeaiáirasiid ja ministariid nehta bokte ja iežaset báikegottiin. Juohke nuppi jagi čoahkkanit riikkabeivviid sierranasčoahkkimis gieđahallat servodatlaš gažaldagaid mat geasuhit nuoraid.

Oaivedeaddu: [Demokratiijabájásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabájásgeassin](#)

Ollašuhttit: Ovdamearkan Turenki oktasašskuvla, Janakkala ja Hehtá vuođđoskuvla, Eanodat. Jagi 2021 mielde ledje 159 skuvlla. Nuoraid parlameantta doaibmamálla: Oahppogirju ja riikkabeaivvit.

Ruhtadeaddji: Skuvllaid iežas doaibma. Oahppogirju ruhtada oahpahas- ja kulturministeriija. Maiddá riikkabeaivvit ruhtadit Nuoraid parlameantta.

Ollašuhttináigodat: Joatkašuvvi

Čuožáhtjoavku: Vuođđoskuvlla badjeluohkáid oahppit

Vuogit: Skuvladiimmuin, parlameantarieggáin ja oahppiidgottiin ollašuhhton [hárjehusat](#) dego [váljagodde barggu simuleren](#), dievasčoahkkin riikkabeivviin juohke nuppi jagi, riikkabeaiáirasiid deaivvadeamit sihke nuoraid oassálastin dáhpusaid válmmaštallamii.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, dáiddut, motivašuvdna, doaibma, váikkuheapmi, nuoraid ja mearrideaddjiid gaskasaš vuorrováikkuhus

29. Politihkkavahku jagi klimáksan EPAS-doaimmas

European Parliament Ambassador School (EPAS) -doaimmas reagerejuvvo politihkalaš dáhpusaide, mat geasuhit nuoraid, dego válggaide Suomas ja máilmmis. Gulahallanoktavuohta doaibmá erenomáš bures ovdamearkan europarlamentáraiguin. **Politihkkavahku** materiálat heivehuvvojit iežas geavaheapmái. Vahku áigge oahppit ollašuhttet omd. searvemárkaniid. Uvssaid rahpan servodatváikkuheaddjiide, politihkkáriidda ja politihkalaš áššiin beroštuvvan olbmuide.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Ovdamearkan Schildt logahat ([logahaga iežas EPAS-siiddut](#)), Jyväskylä. Duogážin doarjjan Eurohpá parlameantta Suoma doaimmahat (gč. EPAS-doaibma) ja Historjjá ja servodatoahpaheaddjiid lihttu. Politihkkavahku koordinere Suoma nuoraidsuorggi gáhttoorganisašuvdna Allianssi, man ruhtadit earret eará oahpahuš- ja kulturministeriija ja vuoigatvuođaministeriija.

Ollašuhttináigodat: 2018–

Čuožáhtjoavku: Logahatoahppit

Vuogit: EPAS-joavku doaibma, politihkkii laktáseaddji áššiid doallan oidnosis. Oassálastin lea vejolaš oahpuid oassin (gursamerken), buđaldussan, váikkuheaddjin, eaktodáhtolažžan dahje dáhpusaid galledeaddjin.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, dáiddut, motivašuvdna, searvvušlašvuohta vejolašvuođat, doaibma, váikkuheapmi, nuoraid ja mearrideaddjiid gaskasaš vuorrováikkuhus

30. Mánát leat mielde nuoraidválggain ja geavaheamen válgamášena

[Nuoraid válgamášena](#) gažaldagat geahččalit speadjalastit nuoraid máilmmi. Danin dat soaitá leat máilmmi buoremus válgamášen geavahit maidái mánáiguin – goit nu guhká, go mánáide ii gávdno sierra iežas válgamášen. Go iežas evttohas lea gávdnon, maidái [Nuoraidválggain](#) jienasteapmi dáhpuhuvvá jienastančiegas. Bohtosat almmustahttojit ja dat guorahallojit.

Oaivedeaddu: [Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhttit: Ovdamearkan Katajanokka vuolledási skuvla, Helsinki. Jagi 2021 nuoraidválggat lágiduvvojedje 150 gielddas ja riikkaviidosas jienaid rehkenastimii válde oasi 315 vuođdoskuvlla, logahaga, ámmátlaš oahppolágádusa ja nuoraidrádi. Nuoraidválggat ja válgamášenat leat Allianssi doaibma. Allianssi ruhtadit earret eará oahpahuš- ja kulturministeriija ja vuoigatvuođaministeriija.

Ollašuhttináigodat: Álo ovdal gielddaválggaid, riikkabeaiválggaid ja presideantaválggaid

Čuožáhtjoavku: Mánát ja nuorat, geain ii leat jienastanvuoigatvuohta

Vuogit: Váikkuheapmái ja válggaide vuodjun, oassálastin válggaid ordnemii ja jienasteapmi

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, dáiddut, motivašuvdna, searvvušlašvuohta vejolašvuođat, doaibma, váikkuheapmi, nuoraid ja mearrideaddjiid gaskasaš vuorrováikkuhus

31. Sisafárren nuoraid váikkuhanvejolašvuodaid nannen

[Muuttajat! \(Fárrejeaddjit!\)](#)-fitnu ulbmilin lea lasihit sisafárrejeaddjiid diđolašvuoda váikkuhanvejolašvuodain servodagas sihke roahkasmahttit ja movttiidahttit sin váikkuhit. Iešguđetlágan ovttasbargobealit dego oahppolágádusat ja organisašuvnnat sáhttet dingot Muuttajat!-skuvlejumi nuoraide, geat leat mielde sin doaimmas. Nuoret toimijat (Nuorra doaibmit)-skuvlenprográmmii ja Tyttöryhmäi (Nieidajoavku) nuorat sáhttet ohcalit ieža. Guovtti manjimuččas nuorain hápmašuvvá joavku, mii ovttas ohcá vásáhusaid váikkuheamis suopmelaš servodagas ja hástá maiddá earáid jurddašit áššiid ođđa geahččanguovllus. Bagadallin doibmet nuorra ollesolbmuid eaktodáhtolaš joavku.

Oaivedeaddu: [Demokratiijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Plan International Suomi

Ruhtadeaddji: STEA

Ollašuhttináigodat: 2015–

Čuožáhtjoavku: 15–29-jahkásaččat, guđet leat fárren Supmii oahppogeatnegasvuodaagi loahppa geažis

Vuogit: Skuvlejupmi, skuvlenmateriálaid buvttadeapmi, nuoraid joavkoproseassa dahkan vejolažžan

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuolta, motivašuvdna, doaibman, váikkuheapmi, servvodahttin

32. Guossi buktá mielde hállanvuogi, mii atná árvvus eará olbmuid.

Olggobeale ollašuhtton guossástallamat buktet luohkkái ođđa lágan vuogi hállat olmmošvuoigatvuođain ja ovdamearkka dihtii sohkaheaddjiid valljivuodas. Oahpaheaddji lea mielde ja iežas oasil ovdáneamis fárus ja oažžu seammás mávssolaš vejolašvuoda čuovvut iežas luohká doaimma.

Oaivedeaddu: [Demokratiijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin](#)

Ollašuhtti: Katariina skuvla, Turku/Plan International Suomi

Ruhtadeaddji: Plan Mánáid vuoigatvuođaid -sáttaolmmoš doaibma, man ruhtadit Oahpahus- ja kulturministeriija ja olgoriikadepartemeanta

Ollašuhttináigodat: 2005–

Čuožáhtjoavku: Mánát ja nuorat

Vuogit: Mánáid vuoigatvuođaid sáttaolbmo galledeapmi

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuolta, dáiddut, motivašuvdna, searvvušlašvuolta vejolašvuodát, doaibman

33. Nuoraid givrodagat ja ráffi oidnosii

Pedagogiija ja media ovttastahtti searvvušmetoda Gutsy Go buktá olles badjeskuvllaid ahkeluohkáid dahkat konkrehtalaš mearrádusaid, mat nannejit ráfi ja luohttámuša iežaset servošiid olbmuid

dárbbuide. Dagut govviduvvojit ja almmustahttojit premiearain ja sosiála medias inspirašuvdnan olles servošii. Ovttas doaimmadettiin nuppiid buorin maddái nuoraid iežas buresveadjin lassána. Nuorat ožžot oidnos ja mávssolaš vásáhusa oasálašvuođas, váikkuheamis, ovttasbarggu fámus ja iežas givrodagain.

Oaivedeaddu: Demokratijabajásgeassin/Olmmošvuoigatvuođabajásgeassin

Ollašuhttit: Gutsy Go ry ovttas gávpogiid nuoraid- ja oahpahusdoaimmain. Ee. Sipoo, gos badjeskuvllat ovdánahttet ráfi golmma jagi áigge [Gutsy Go -metoda](#) vehkiin. (gč. Sipoo čovdosat [Possuterapiaa ja Kiusaamiskoe](#) (Spiidneterapiija ja Givssidaniskkus). Mielde leat leamašan juo 30 badjeskuvlla iešguđet guovlluin Suomas ja Estteatnamis.

Ruhtadeaddjit: Mánngat foanddat, ee. Jenny ja Antti Vihuri ruhtarádju, sihke Saastamoisen säätiö - foanda, fitnodagat, gávpogat, riikkabeaivvit ja ministeriijat.

Ollašuhttináigodat: Bissovažžan jagis 2017

Čuožáhatjoavku: Oaivečuožáhatjoavku badjeskuvlla nuorat ja ollesolbmot geat bargaen nuoraiguin. Ráfičovdosat, maid nuorat leat ollašuhttán, guoskkahit buot ahkásaččaid. Buot luohkkádásit sáhttet ávkkástallat daguin govvejuvvon videoid.

Vuogit: Doaibmavahkut badjeskuvllalaččaide, maidda oassálastá olles ahkeluohkká - nuorat hutket ideai, ollašuhttet ja govvejit daguideaset, mat nannejit ráfi, videot, mat muitalit čovdosiid birra, oainnusmahttet doaimma ja nuoraid potentiála premiearain ja medias, oahpaheaddjiid ja nuoraiguin doaibmi ollesolbmuid skuvlejumit addet bargoneavvuid metoda ollašuhttimii ja nuoraid deaivamii, [Duodecim váikkuheaddjivuođadutkamuš](#) (Arhnberg ym. 2021) dutká metoda váikkuhusa nuoraid oasálašvuhtii, iešdovdui ja positiiva mielladearvvasvuhtii

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Ráffi, oasálašvuohta, motivašuvdna, doaibman buresveadjin, váikkuheapmi, nuppástus, suvdilis ovdáneapmi, doaibmakultuvra nuppástus skuvllain, gávpogis ja servodagas

Siviilabálvalus

34. Sierramielalašvuohta sáhtta leat demokratiija- ja olmmošvuoigatvuodabajasgeassima resursa

Siviilabálvalusguovddáža vuodđoskuvlenperiodas deaivat jahkásaččat buohkaid geat čađahit siviilabálvalusa. Mánngat nuorain sávvet, ahte máilmmi ja Suoma dilis ságastallo viimmát vuđolaččat. ležas skuvlensurggiin siviilabálvalussii čoahkkanan joavkkus gávdnojit mánngadáfot dieđut ja dáiddut. Iešguđetlágan oaiviliid gávdnon lea čielggas Siviilabálvalusguovddážis. Dás fuolakeahttá geahččalit ságastallat ovttas. Siviilabálvalusguovddážis demokratiija- ja olmmošvuoigatvuodaskuvlejumi doarju dat, ahte geahččaluvvo áddet, maid nuorat iešguđet áššiin jurddašit. Ulbmilin lea muddet oahpahusa iešguđet joavkkuid dárbbuid mielde. Dasa lassin ságastallandáidduid ovdáneapmi dorjojuvvo. Jáhkkojuvvo, ahte servodagas galggašii máhttit ságastallan maiddái daid áššiid birra, main leat eanemusat sierramielalaččat.

Oaivedeaddu: Demokratiijabajasgeassin/Olmmošvuoigatvuodabajasgeassin, oahppoplánas hállojuvvo erret eará olmmošvuoigatvuodaid ja servodatváikkuheami birra.

Ollašuhhti: Siviilabálvalusguovddáš, vuodđoskuvlenperioda, mánngat skuvlejeaddjit, stáhta ruhtadeapmi

Ollašuhhtináigodat: Bissovaš doaibma

Čuozáhatjoavku: Dat 1500 olbmo, geat jahkásaččat servet siviilabálvalussii

Vuogit: Konstruktiivna ságastallamiid šaddan ja daidda searvama vejolažžan dahkan.

Makkár váikkuhusaid geahččalit olahit: Diđolašvuohta, dáiddut, beroštupmi, doaibman, ságastallankultuvrra buorre dássi iešguđet joavkkus, servodatlaš ságastallankultuvrra ovdáneapmi viidát